

Миодраг Д. Перић*

Институт за политичке студије, Београд

СПОЉНА ПОЛИТИКА ПРВЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ 1935 – 1941.

Сажетак

Све време постојања, југословенска влада Богољуба Јевтића се ослањала у спољној политици на Француску и Велику Британију (1934-1935). Влада Милана Стојадиновића се удаљила од старих савезника и зближила са нацистичком Немачком и фашистичком Италијом (1935-1939). Југословенска влада Цветковић-Мачек и кнез Павле (1939-1941) се још снажније ослањала у спољној политици на Немачку и Италију, сматрајући да ће тако очувати независност прве Југославије. Уз подршку владе Велике Британије, завереничка војна група на челу са генералима Бором Мирковићем и Душаном Симовићем је војним пучем 27. марта 1941. године, у атмосфери бурних демонстрација народа, збацила владу Цветковић-Мачек, свргнула намесништво кнеза Павла, а краљ Петар II проглашен је пунолетним и предата му је краљевска власт. Образована је нова влада Краљевине Југославије на челу са генералом Душаном Симовићем. После војничког пораза Краљевине Југославије у Априлском рату 1941. године, и поделе њене територије од стране Немачке, Италије, Мађарске и Бугарске, престала је да функционише прва Југославија.

Кључне речи: спољна политика, Прва Југославија, 1935, 1941, Богољуб Јевтић, Милан Стојадиновић, Цветковић-Мачек, Душан Симовић, краљ Петар II Карађорђевић, Априлски рат, подела Југославије.

---

* Виши научни сарадник у пензији

1. СПОЉНА ПОЛИТИКА БОГОЉУБА ЈЕВТИЋА (1934 – 1935)

У време када су традиционални савезници Југославије Велика Британија и Француска, у спољној политици попуштали Немачкој и Италији, и поремећености колективног система безбедности, заснованог на Версају 1919. године у разговорима 6-7. јануара 1935. године у Риму између шефа француске дипломатије П. Лавала и Мусолинија, расправљано је, поред осталог, питање Етиопије, односа Италије са Малом Антантом и закључење Дунавског пакта. Поводом француско-италијанског споразума од 7. јануара 1935. године у Риму у Љубљани су 11. јануара 1935. године, заседали као представници држава Мале Антанте, министри иностраних послова Румуније Титулеску, Чехословачке Бенеш и Југославије Јевтић и разматрали француско-италијански споразум од 7. јануара 1935. године. Закључењем овог споразума Југославија и остале чланице мале Антанте су с правом страховале да се Француска и Италија не нагоде у спољној политици против интереса чланица Мале Антанте.

У време попуштања Француске и Велике Британије Немачкој и Италији дошло је до кршења одредаба Версајског мировног споразума. Велика Британија је прекршила одредбе Версајског мировног уговора када је без одобрења осталих потписника тога уговора, 18. јуна 1935. године закључила споразум са Немачком по коме је одобрила Немачкој поморско наоружање. Британску спољну политику по питању наоружања Немачке осуђивала је Југославија и друге државе чланице Друштва народа. У времену када су велике силе пружале потпору немачком наоружању, а Немачка и Италија пружале потпору наоружању Аустрије, Бугарске и Мађарске, Југославија и остале чланице Мале Антанте и Балканског споразума биле су оптерећене питањем безбедности својих суверенитета и територијалних интегритета. Сви напори држава Мале Антанте и Балканског споразума у правцу спречавања наоружања Немачке, Мађарске и Бугарске нису уродили плодом.¹

2. СПОЉНА ПОЛИТИКА МИЛАНА СТОЈАДИНОВИЋА (1935 – 1939)

Падом владе Богољуба Јевтића и доласком Милана Стојадиновића на чело југословенске владе и иностраних послова,

1) Милан Ванку, *Српско-југословенско-румунски односи кроз векове*, 6. део, Стручна књига, Београд, 2005, стр. 44-46.

24. јуна 1935. године, започела је прекретница у југословенској спољној политици. Иако је Стојадиновићева влада наставила са унитаристичком идеологијом, са њеним образовањем завршила се једна етапа у спољној политици Југославије.² Сагледавши битне промене у Европи Милан Стојадиновић се, водећи спољну политику, удаљио од старих савезника и пришао Немачкој и Италији, јер је ослањање Југославије у спољној политици на Немачку и Италију више одговарало интересима Југославије. Стојадиновић је „увидео да Југословенска привреда може учинити много више у сарадњи са Немачком и Италијом, него Британијом и Француском“.³ Спољна профашистичка политика Милана Стојадиновића није одговарала политици Француске и чланицама Мале Антанте и Балканског споразума. Манифестујући своје диктаторске склоности, Стојадиновић је, по узору на Хитлера и Мусолинија, манифестовао амбицију да постане југословенски „дуче“ те је подстицао припаднике своје Југословенске радикалне заједнице да га називају вођом, и формирао одреде зелених кошуља као своје личне формације.⁴

Југословенска влада Милана Стојадиновића није била упорна у захтевима да се казне кривци за марсељски злочин, већ је настојала да се истина о убиству краља Александра I Карађорђевића у Марсељу никако не открије и да се цела ствар по том питању што пре оконча. Такав однос југословенске владе Милана Стојадиновића према марсељском атентату, је одговарао политици Велике Британије и Француске. У Друштву народа, Велика Британија и Француска су предложиле да се цела ствар око питања марсејског атентата приведе крају и скине с дневног реда.

На другом суђењу за марсејски злочин, фебруара 1936. године, нови адвокат одбране терориста је, без присуства сведока из редова Срба и Југословена, стално нападао „српску бруталност“ и акламирао Павелићу и осталим терористима као борцима за слободу. Порота је убиство краља Александра прогласила злочином, а злочинце осудила на вечиту робију.

Без пороте судија Монсиер Лоисон декретом је осудио Павелића, Кватерника и Перчеца на смрт и конфискацију њихове имовине.⁵

2) Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, *Југославија 1918-1988, Тематска збирка докумената*, Издавачка организација „Рад“, Београд, 1988, стр. 361.

3) Бранко Надовеза, *Милан Стојадиновић: политичка, привредна и правна мисао*, Центар за митолошке студије Србије, Београд, 2007, стр. 41.

4) Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, *нав. дело*, стр. 367.

5) Станиша Влаховић, „Погибија краља Александра Карађорђевића у Марсељу 1934. године“, *Политичка ревија*, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2004, стр. 280.

После напада Италије на Етиопију, чланицу Друштва народа, 2. октобра 1935. године, ова организација је усвојила предложене санкције против Италије. Југославија као чланица Друштва народа је прихватила санкције против Италије без икаквог непријатељског расположења према Италији. Овај став Југославије био је правилно схваћен у Италији, и он је добрим делом допринео закључењу југословенско-италијанског споразума. Значајан допринос у правцу побољшања југословенско-италијанског односа дала је влада др Милана Стојадиновића што је прихватила понуду Италије за мирење.

У правцу побољшања југословенско-италијанских односа италијански министар у Београду, гроф Viola di Kampalto, је 13. новембра 1935. године, дао изјаву. „Тако рећи свакога дана – рекао је он - решавам административним путем са југословенском владом низ питања, и то питања, која су у прошлости сметала нашим односима. Имамо утврђен програм сарадње. Треба да се ослободимо остатка прошлости. Из њих ћемо изаћи полако, али сигурно.“⁶

Допринос југословенско-италијанском помирењу дала је Француска утицањем на др Милана Стојадиновића да прихвати помирење са Италијом. Поводом новог трговинског споразума између Југославије и Италије, од 1. октобра 1936. године, др Стојадиновић је, поред осталог, у изјави истакао значај проширења и трговинских и привредних веза између Југославије и Италије. Када је 1. новембра 1936. године Мусолини у свом чувеном Миланском говору упутио Југославији предлог за зближавање, др Стојадиновић је примио руку и у одговору Мусолинију, 4. фебруара 1937. године, у експозеу који је дао пред финансијским одбором скупштине Југославије, истакавши да је Италија један од интересантнијих суседа Југославије.⁷

Водећи реалну сопствену спољну политику, Стојадиновић, од 1937. године, успоставља односе пријатељства са балканским суседима.

Пакт са Бугарском о неразрушивом пријатељству Стојадиновић је закључио под утицајем Британаца, 24. јануара 1937. године. Закључењем Пакта о вечном пријатељству са Бугарима, 24. јануара 1937. године, Стојадиновић је искрено мислио да ће елиминисати традиционално непријатељство између Бугарске и Срба, углавном због територијалних проблема. Пактом о вечном

6) Бранко Надовеза, нав. дело, стр. 46.

7) Исто, стр. 46-47.

пријатељству између Југославије и Бугарске је онемогућено да Бугарска јавно истиче претензије према деловима Југославије, конкретније према срезовима који су се после Првог светског рата нашли у саставу југословенске државе, нарочито на простор данашње Македоније, коју је бугарска буржоазија у духу санстефанске Бугарске третирао као своју земљу, а на Македонице је гледала као Бугаре. И поред Пакта о вечном пријатељству бугарска пропаганда у духу санстефанске Бугарске према деловима Југославије је тајно настављена.⁸ Пакт о вечном пријатељству прихваћен је од чланица Балканског споразума са одушевљењем за ствар балканске слоге и утицао је на снажење Балканског споразума. Нажалост био је кратког века због непријатељског односа Бугарске према Југославији у Другом светском рату.

Уговор између Југославије и Италије је потписан 25. марта 1937. године. Заснивао се на узајамном поштовању граница, као и приморских граница обеју држава на Јадранском мору, одрицању од рата као политичког средства у међусобним односима, и на неутралности у случају неизазваног напада од стране једне или више држава на Југославију или Италију. Југословенско-италијанско зближавање је блокирало решење тзв. хрватског питања, ускративши Италији да активно пружа подршку Хрватској сељачкој странци. Посебан значај за Југославију има одредба споразума о забрани усташке активности на територији Италије, која је била уперена против територијалног интегритета Југославије.

Истовремено, 25. марта 1937. године, у Београду је потписан допунски трговински споразум између Југославије и Италије, који је омогућио проширење привредне сарадње и повећање спољне трговине између Југославије и Италије.⁹

Склапање билатералних споразума Југославије са Бугарском и Италијом, 1937. године било је у функцији европске безбедности.

Паралерно са зближавањем са Бугарском и Италијом, Милан Стојадиновић се трудио у спољној политици да Југославија стекне и пријатељство Немачке. Стојадиновићево зближавање са Хитлеровом Немачком му је створило оштру опозицију у српском народу и код Француза и Енглеза. Окупиран потребом обезбеђења мира и благостања у Југославији Стојадиновић се зближио са Немачком рачунајући да ће моћи лавирати између

8) Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, нав. дело, стр. 369.

9) Исто, стр. 370; Милан Стојадиновић, Ни рат, ни пакт, Отокар Кершовани, Ријека, 1970, стр. 417-418.

супростављених блокова антагонистичких сила. Политиком југословенско-немачког пријатељства Милан Стојадиновић је, између осталог, желео да придобије и немачку националну мањину у Југославији (преко пола милиона људи) и да заштити Југославију од евентуалног немачког напада. У време санкција против Италије развили су се југословенско-немачки трговински односи и Немачка је представљала одличну пијацу за вишак југословенских пољопривредних производа.

Године 1936. Југославија је поставила привредне везе са Немачком на чврсту основу и успоставила потпуно нормалне политичке односе са Немачком.¹⁰

О југословенско-немачком зближавању сведочи и однос Југославије у спољној политици према Немачкој у време када је Немачка водећи агресивну политику отказивала своје обавезе из Версајског уговора. Илустрације ради о односу официјелних југословенских кругова према агресивној политици нацистичке Немачке сведочи њихов однос према Немачкој у време немачке акције на Рајни, 1936. године. Немачке трупе су, 7. марта 1936. године, противно члановима 42. и 43. Версајског мировног уговора и Локалног уговора окупирале Рајнску демилитаризовану зону. Овај Хитлеров агресивни испад запрепастио је светско јавно мњење. Нажалост, Француска и Велика Британија нису ништа предузеле за спречавање немачке акције на Рајни. Као изговор за кршење међународних обавеза Версајског уговора и локалног уговора нацисти су се позивали на склапање француско-совјетског Пакта о узајамној помоћи, од 2. маја 1935. године и чехословачко-совјетског Пакта о узајамној помоћи, од 16. маја 1935. године.

Против уласка немачких трупа у Рајнску зону следила је реакција неких савезника Француске, као што су Пољска, Чехословачка, Румунија и Совјетски Савез, давањем подршке Француској да се спречи немачка акција на Рајни.

Официјелни југословенски политички кругови поводом немачке акције на Рајни 1936. године, заузели су резервисан став.¹¹ Однос Југославије према Немачкој поводом немачке акције на Рајни био је у нескладу са политиком њених савезника из Балканског споразума, Мале Антанте и Француске. На заједничком састанку Балканског споразума и Мале Антанте 11. марта 1936. године, у Женеви је усвојен став да се свим средствима штити

10) Надовеза, нав. дело, стр. 417-418.

11) Ванку, нав. дело, стр. 52-54.

примена локалног уговора. После овог заједничког скупа, министар спољних послова Румуније Титулеску је у име Мале Антанте, у саопштењу за штампу дао изјаву да се Мала Антанта ставља безусловно на страну Француске по питању отказивања Локалног уговора од стране Немачке. Како ова изјава није одговарала Стојадиновићу, дошло је до демарша Титулескове изјаве.

По налогу Милана Стојадиновића југословенски посланик у Паризу Б. Пурић је учествовао на заседању Савета Друштва народа у Лондону, од 14. до 24. марта 1936. године. Дајући директиве Пурићу, Стојадиновић му је предочио да не долази у обзир никакво експонирање Југославије против Немачке и да стави до знања Титулеску да без претходног овлашћења не даје изјаве у име Југославије да не би Југославија на такве изјаве морала разговарати демантима.

Савет друштва на заседању у Лондону донео је Нацрт резолуције, у коме се констатује повреда Версајског мировног уговора и Локалног уговора од стране Немачке. Реализујући своју агресивну политику Немачка се није обазирала на Нацрт резолуције Савет Друштва народа и овога пута није била кажњена.¹²

На састанку шефова држава савеза Мале Антанте: председника Чехословачке Едуарда Бенеша, Југославије кнеза Павла Карађорђевића и Румуније краља Карла I, 5. јуна 1936. године, у Букурешту, прихваћен је чехословачки предлог о проширењу уговорених обавеза савеза Мале Антанте. Председник Министарског савета и министар иностраних послова Југославије Милан Стојадиновић није присуствовао овом састанку јер му није одговарало да се Југославија експонира против политике нацистичке Немачке и фашистичке Италије. Идеја о узајамној помоћи за одбрану од свих агресија је била на дневном реду заседања Савета Мале Антанте, од 13. до 14. септембра 1936. год., у Братислави. Против предлога чехословачке владе о узајамној помоћи за одбрану свих агресија били су Милан Стојадиновић и нови министар иностраних послова Румуније Виктор Антонеску.

Милан Стојадиновић је обезбедио мишљење Генералштаба Југославије, од 21. јануара 1937. године, у коме је стајало да није у интересу Југославије да прихвати предлог о закључењу пакта о узајамној помоћи Мале Антанте. Привучене у интересну сферу тоталитарних држава Југославија и Румунија су биле против закључења пакта узајамне помоћи између држава Мале Антанте, и Мале Антанте са Француском. На заседању Сталног савета Мале

---

12) Исто, стр. 53-55.

Антанте, 1-2 априла 1937. године, у Београду, и на заседању, 30-31. августа 1937. године, у Синаји, питање нових пактова Мале Антанте било је одложено за касније, а на каснијим заседањима ово питање није било никада уврштено у дневни ред.¹³

Побољшању југословенско-немачког односа је допринео и споразум који је Југославија потписала са Немачком 3. септембра 1936. године. Интезивни развој узајамне спољне трговине између Југославије и Немачке је побољшан 1. априла 1937. године, када је ступио на снагу нови споразум о регулисању југословенског платног промета са Немачком, са којим је југословенски извоз у Немачку био органски повезан за југословенским увозом из Немачке.¹⁴

Реализујући циљеве своје спољне политике, др Милан Стојадиновић је предузео бројна путовања у иностранство, како код традиционалних пријатеља, тако и код Мусолинијеве фашистичке Италије и Хитлерове нацистичке Немачке. У октобру 1937. године Стојадиновић је посетио Париз и Лондон, а у децембру 1937. године Рим. У Паризу је Милан Стојадиновић, 12. октобра 1937. године, потписао продужење Пакта о пријатељству између Југославије и Француске, закљученог 1927. године, за даљих пет година. За време дипломатских путовања у иностранство, председник југословенске владе и министар иностраних послова др Милан Стојадиновић је свуда у иностранству достојанствено испоштован.

Посебан домет ове дипломатске активности Милана Стојадиновића у функцији економских и политичких интереса Југославије је његова посета Немачкој, главном потрошачу југословенских привредних производа, јануара 1938. године. Нису само посете Милана Стојадиновића европским друштвима биле везане за политичке и економске интересе Југославије, већ и бројне посете страних државника и угледних личности из иностранства Југославији, Београду и лично Милану Стојадиновићу.¹⁵¹⁵

Ослонац спољне политике и кичме Краљевине Југославије у време Милана Стојадиновића била је Југословенска војска. У време Милана Стојадиновића дошло је до развоја ратне индустрије и модернизације Југословенске армије. Војни врх Југословенске војске је реално сагледавао да је Југославија војно неспремна да се супротстави евентуалној немачкој агресији на Југославију.¹⁶¹⁶

13) Исто, стр. 55-57.

14) Надовеза, нав. дело, стр. 49.

15) Исто, стр. 55-57.

16)Петрановић, Зечевић, нав. дело, стр. 373.

Међутим, 13. марта 1938. године, нацистичка Немачка је насилно присајединила Аустрију. Аншлусом Аустрије од стране Немачке, Краљевина Југославија је добила за суседа Немачку, што је у Југославији изазвало велику забринутост. Председник Југословенске владе и министар иностраних послова Милан Стојадиновић је прихватио прикључење Аустрије Немачкој, марта 1938. године, рачунајући да тиме није угрожена безбедност Југославије, и да је елиминисана опасност од обнове Хабсбуршке Монархије.¹⁷

Немачки освајачки планови били су уперени против безбедности Чехословачке. Наиме, 29. и 30. септембра 1938. године, у Минхену су се састали представници Француске, Велике Британије, Немачке и Италије и закључили споразум да Чехословачка уступи судетску област као део своје територије Немачкој, уз прихватање чехословачке владе, и гаранције Француске и Велике Британије да се сачува суверенитет и територијални интегритет преосталог дела Чехословачке. Диктатом четири европске силе у Минхену о распарчавању суверене чехословачке државе, чланице Мале Антанте, савез Мале Антанте је престао да постоји. Без сагласности гараната Француске и Велике Британије, Немачка је 15. марта 1939. године, окупирала и преостали део чехословачке територије.¹⁸

3. СПОЉНА ПОЛИТИКА ВЛАДЕ ЦВЕТКОВИЋ – МАЧЕК (1939 – 1941)

После подношења оставке Милана Стојадиновића, фебруара 1939. године, на положај председника југословенске владе ступио је Драгиша Цветковић. Цветковић је наставио Стојадиновићеву спољну политику. За време његове владе Југославија је одолевала пресији Немачке и Италије да напусти Друштво народа. Водећи спољну политику неутралности, Југославија се јавно декларисала да ће у евентуалном рату остати по страни, што је одговарало интересима нацистичке Немачке, чији је утицај у Краљевини видно порастао после окупације Чехословачке, 1939. године.¹⁹

Влада Цветковић-Мачек и кнез Павле успоставили су тесне политичке и економске односе са Немачком сматрајући да ће тако очувати независност Југославије. Политичка ситуација у Европи од 1939. године се све више компликује освајањем туђих

17) Исто, стр. 371.

18) Ванку, нав. дело, стр. 91.

19) Петрановић, Зечевић, нав. дело, стр. 452.

територија од стране Немачке и Италије. Италија је, заузимањем Албаније 7. априла 1939. године, успоставила ново упориште за даљу експанзију на Балкану. Југославија је после окупације Албаније, априла 1939. године, сем југа, према Грчкој, била под притиском Немачке, Италије и осталих ревизионистичких држава. Територија Југославије је била изложена честим упадима качачких банди из Албаније. На Косову и Метохији и другим југословенским крајевима, где су живели Албанци, уз подршку Италије распиривана је иредентистичка активност за присаједињење тих крајева Албанији. У Бугарској су учестали захтеви легалних емигрантских организација за присаједињење делова југословенске територије, уз прикривену подршку бугарске владе. Повећана активност ових организација уследила је доласком на власт у Бугарској германофилске владе Богдана Филова. Држећи се политике прикључења Македоније Бугарској, Македонци су третирани као Бугари. Охрид је третиран као бугарско историјско светилиште. Тако некадашња Охридска архиепископија је сматрана бугарском црквом. Везана и Пактом о вечном пријатељству из 1937. године званична Бугарска, и ако се није јавно декларисала по македонском питању, практично је помогла захтеве за присаједињењем Македоније Бугарској, и терористичку активност ВМРО Ивана Ванче Михајлова на тлу Македоније против Југославије.²⁰

Године 1940. угашен је Балкански споразум, а 13. октобра 1940. године, шеф државе Румуније, генерал Јон Антонеску отказао је чланство Румуније у Балканском споразуму. Убрзо 28. октобра 1940. године, фашистичка Италија је напала Грчку. Како је грчка армија нанела велике поразе италијанској војсци у Грчкој, по одлуци Хитлера Италији је притекла у помоћ Немачка која, 6. априла 1941. године, напада Грчку преко Бугарске и Југославије.²¹

Нападом Немачке на Пољску, 1. септембра 1939. године, почео је Други светски рат. Француска и британска влада су 3. септембра 1939. године објавиле рат Немачкој. Уласком других држава у рат, рат је прерастао у светски сукоб. Да Југославију привуку на своју ратну страну биле су заинтересоване, не само фашистичке, већ и западне демократске државе.

Савез тоталитарних држава Немачке, Италије и Јапана учвршћен је 27. септембра 1940. године потписивањем уговора о савезништву, познатог као Тројни пакт. Основни циљ савеза био је

20) Исто, стр. 439-440.

21) Ванку, нав. дело, стр. 103.

насилна промена граница и територијално проширење савезника на рачун суверенитета и територијалног интегритета многих држава. Поред осталих, Тројном пакту су приступиле и државе у окружењу Југославије: Мађарска 20. новембра 1940, Румунија 23. септембра 1940. и Бугарска 1. марта 1941. године.²²²²

После приступања Мађарске Тројном пакту 12. децембра 1940. године су потписали Уговор о пријатељству с Мађарском Александар Цинцар- Марковић, у име Југославије, и проф. Иштван Чаки, министар иностарних послова Краљевине Мађарске. Не обазирјући се на уговор о пријатељству са Југославијом Мађарска је чекала згодну околност да присаједини себи југословенске територије које је изгубила на основу Тријанонског уговора.²³²³

Против профашистичке политике владе Цветковић-Мачек и кнеза Павла била је југословенска опозиција састављена од прозападно орјентисаних елемената. Први оштрији сукоб између владајуће и опозиционе југословенске групе настао је у пролеће, у време немачке офанзиве на Западу. У то време, под утицајем бројних агената и прозападних агитатора, особито француских, као и због активности прозападно орјентисане југословенске опозиције, почиње да јача пропаганда у корист западних држава.

Након капитулације Француске (1940) пропаганду у корист западних сила у Југославији организује Лондон. Због чвршег везивања за Немачку југословенске владе Цветковић-Мачек и кнеза Павла, енглеска влада је донела одлуку о већем присуству у Југославији, захтевајући за то помоћ САД-а, које су већ биле заинтересоване за ситуацију у Југославији и Европи и биле орјентисане на страни западних демократских држава у борби против фашистичких држава.

Велика Британија је уз употребу сви расположивих средстава вршила притисак на владајући круг у Југославији, на челу са кнезом Павлом и владом Цветковић-Мачек да спречи приступање Југославије Тројном пакту. Истовремено, Велика Британија је организовала акцију припрема за насилно свргавање са власти владе Цветковић-Мачек и кнеза Павла. За ову другу солуцију Британци су у Југославији пронашли ослонац у прозападним елементима у опозиционим политичким странкама и војсци.²⁴

Немачка је планирала да Југославију придобије мирним путем на страну фашистичких држава, увиђајући не само стратеш-

22) Исто, стр. 102.

23) Петрановић, Зечевић, нав. дело, стр. 452.

24) Никола Миловановић, *Војни пуч и 27. март 1941*, Просвета, Београд, 1960, стр. 19-20.

ки значај Југославије за вођење рата, већ и значај Југославије као експлоатационе базе за потребе немачке ратне и мирнодопске привреде.²⁵

У Berghofu 4. марта 1941. тајно су се састали Хитлер и кнез Павле. Том сусрету присуствовао је и Цинцар-Марковић, без знања осталих намесника. Хитлерови захтеви да Краљевина Југославија приступи Тројном пакту, изазвали су колебање кнеза Павла. Сматрајући да ће Југославија приступањем Тројном пакту сачувати своју независност кнез Павле је 6. марта 1941. године, на седници Крунског савета, дао сагласност за приступање Југославије Тројном пакту. Крунски савет је 20. марта 1941. године препоручио влади Југославије да потпише протокол о приступању Краљевине Југославије Тројном пакту.²⁶ Протокол о приступању Југославије тројном пакту у дворцу Белведере у Бечу потписали су у име Краљевине Југославије Драгиша Цветковић и Александар Цинцар-Марковић. Тајним нотама Немачка је дала гаранције Југославији као што је дала државама које су приступиле Тројном пакту: Румунији, Мађарској и Бугарској. Министар иностраних послова Немачке Јоахим фон Рибентроп је 25. марта 1941. године у Бечу у име немачке владе дао изјаву да ће немачка влада увек поштовати суверенитет и територијални интегритет Југославије. У циљу поштеде Југославије од учешћа у рату потврђен је и споразум да Немачка и Италија неће са своје стране поднети никакав захтев Југославији за војну помоћ.²⁷

Поводом потписивања протокола о приступању Југославије Тројном пакту југословенски (српски) народ је организовао демонстрације од 25. до 27. марта 1941. године.

Вести о реакцији народа у Југославији против приступања Југославије Тројном пакту бурно су одјекнуле у иностранству. Војни пуч 27. марта 1941. године у Југославији је резултат спољне политике Велике Британије орјентисане за насилно свргавање са власти у Југославији кнеза Павла и југословенске владе Цветковић-Мачек, али истовремено и дело завереничке официрске групе на челу са генералима Мирковићем и Симовићем. Генерал Бора Мирковић, помоћник Душана Симовића у Команди ваздухопловства Југословенске војске, био је незадовољан профашистичком спољном политиком коју су водили кнез Павле и влада Цветковић-Мачек, почев од конкордатске кризе 1937. године.. Када се

25) Петрановић, Зечевић, нав. дело, стр. 479.

26) Исто, стр. 456.

27) Исто, стр. 452.

почетком марта 1941. године у неким круговима сазнало за тајни састанак Хитлера и кнеза Павла у Berghofu, и када су процуриле вести да ће Југославија приступити Тројном пакту, Бора Мирковић је заузео одлучан став да због такве политике треба насилно збацили кнеза Павла и владу Цветковић-Мачек, а довести младога краља Петра Карађорђевића на престо. Како се Мирковићево мишљење о кнезу Павлу и влади Цветковић Мачек подударало са Симовићем мишљењем, двојица блискомишљеника активирали су план насилног збацивања са власти кнеза Павла и владе Цветковић Мачек.

Генерал Мирковић је био у тесним везама са британском обавештајном службом Интелигенс сервис, који је имала утицај на политичко опредељење Мирковића. Интелигенс сервис је имао значајну улогу у припремама државног удара у Југославији 1941. У циљу успешне реализације војног пуча у Југославији, Британци су пучистима ставили на располагање поред осталих расположивих средстава и довољна новчана средства.

Генерал Душан Симовић је 11. марта 1941. године усвојио пучистички план чији су творци били чланови пучистичке групе генерал Мирковић и браћа Кнежевићи. У конкретној реализацији пуча генералу Симовићу и Радоју Кнежевићу су поверене политичке припреме, особито око формирања владе. По смерницама генерала Мирковића, мајор Кнежевић је завршио конкретан план за извршење војног пуча неколико дана пре 27. марта 1941. године. По завршетку техничког дела плана и његовог потписивања од стране Кнежевића, план је прегледао и одобрио генерал Мирковић. Држећи се тога плана завереничка војна група на челу са Бором Мирковићем и Душаном Симовићем је 27. марта 1941. године извела државни удар, збацила владу Цветковић-Мачек, свргнула намесништво кнеза Павла, а малолетни краљ Петар II Карађорђевић проглашен је пунолетним и предата му краљевска власт. Образована је нова влада на челу са генералом Душаном Симовићем. Народ је у Југославији у слављеничком расположењу поздравио државни удар 1941. године. Државни удар у Југославији 1941. године је имао одјек у свету. Поводом расплета догађаја у Југославији 1941. године у Великој Британији је била општа радост.²⁸

Када се у Берлину сазнало за догађаје у Београду 27. марта 1941. године, истог дана Адолф Хитлер је донео одлуку да нападне Краљевину Југославију, уништи је као државу и територијално

---

28) Миловановић, нав. дело, стр. 26-31.

распарча. План напада на Југославију носио је назив „Директива бр. 25“. У складу са планом напада на Југославију Немачка је позвала своје сателите Италију, Мађарску и Бугарску. Без обзира што је Југославија са Италијом, Бугарском и Мађарском имала уговоре о ненападању и сарадњи, те државе са задовољством су прихватиле предлог Немачке да учествују у нападу на Југославију и њеном распарчавању.²⁹

Нова влада Краљевине Југославије на челу са генералом Душаном Симовићем није поништила протокол о приступању Југославије Тројном пакту и водила је уздржану спољну политику, нарочито према Немачкој и суседним државама да би избегла рат. Војни представници Краљевине Југославије, на челу са генералом Душаном Симовићем, и Велике Британије састали су се 31. марта 1941. године, у згради Министарства војске и морнарице у Београду, и том приликом југословенски представници су одбили британски предлог да Југославија нападне Албанију, сматрајући да би такав корак изазвао Немачку да нападне Југославију. Постигнут је споразум да Југославија, уколико буде нападнута, може од Владе Велике Британије очекивати сву могућу помоћ. Такође, постигнут је споразум, уколико Немачка нападне Грчку, да се југословенска влада придружи Влади Велике Британије у пружању помоћи Грчкој.³⁰

Предлог југословенске владе генерала Симовића да Југославија закључи са Совјетским Савезом уговор о војној сарадњи Совјетски Савез није прихватио због бојазни од рата са Немачком. Ипак, за разлику од свих претходних влада Краљевине Југославије Симовићева југословенска влада је дипломатски признала Совјетски Савез када је у ноћи између 5. и 6. априла 1941. године закључила Пакт о пријатељству и ненападању између СССР-а и Краљевине Југославије.³¹

Немачка је без објаве рата у рану зору 6. априла 1941. године напала на Југославију. Грађане Београда пробудили су прасак бомби и нацистичке штуче. Београд је био сав у пламену и рушевинама. Поред Београда бомбардована су и многа друга места у Југославији. Немачки бомбардери нису бирали циљеве. Поред великог броја војних и цивилних зграда, уништене су и многе институције међу којима је и Народна библиотека у Београду у којој је изгорео сав књижни фонд са неколико хиљада драгоцен-

29) Исто, стр. 175-176.

30) Петрановић, Момчило Зечевић, нав. дело, стр. 464.

31) Ванку, нав. дело, стр. 107-108.

них старих рукописа и средњовековних докумената. Погинуло је између 2270 и 4000 грађана.

Око 870 000 немачких, италијанских и мађарских непријатељских и војника напало је, из свих праваца територију Југославије. Због бојазни од интервенције Турске, Бугарска није учествовала у нападу на Југославију. Али, за време Априлског рата 1941. године Бугарска је уступила своју територију Немачкој за напад на Грчку и Југославију, и тиме је индиректно помагала Немачку. Југословенска војска је била неспремна да се за време Априлског рата супротстави технички и бројно недмоћнијем непријатељу. Уз помоћ Немаца усташе су у Загребу већ 10. априла 1941. године прогласили отцепљење Хрватске од Југославије и стварање Независне државе Хрватске.

Југословенска влада и краљ Петар II Карађорђевић у време Априлског рата авионима су побегли из Југославије у иностранство. Генерал Душан Симоновић није практично успоставио везе с јединицама Југословенске армије. Херојски отпор који су непријатељу пружили појединци није могао да надокнади дух потпуног расула. Немци су 13/14 априла 1941. године ушли у Београд. Априлски рат 1941. године трајао је 12 дана. Симовићева влада пре бекства из Југославије у иностранство, дала је општу пуномоћ генералу Калафатовићу да он обавља функције југословенске владе. Душан Симоновић је дао овлашћење за закључење примирја, али су Немци тражили безусловну капитулацију. Југословенски опуномоћеници су потписали капитулацију Југословенске војске пред немачким командантима у Београду, 17. априла 1941. године. У потписаном уговору о безусловној капитулацији Југословенске војске је стајало одвођење у заробљеништво око 375 000 југословенских војника и официра, предаја оружја, ратног материјала и свих утврђења.³²

Након војног пораза Југославије у Априлском рату 1941. године територију Југославије су поделиле Немачка, Италија, Мађарска и Бугарска. У ужој Србији, сем делова који су дати Бугарској, успостављена је непосредна немачка војна власт. Територија Србије сведена је на границе мање од оних које је имала пре 1912. године. Припојен јој је Банат, али су управу у њему спроводили Немци уз велику подршку немачке националне мањине (фолксдојчера). Бугарска је окупирала и анектирала већи део Македоније (до линије Тетово-Гостивар-Кичево-Струга), део југоисточне Србије (Врањски и Пиротски округ) и део Србије

32) Петрановић, Зечевић, нав. дело, стр. 471.

између Тимока и државне границе Бугарске. Бугарска је запосела и део Космета (део Урошевачког и Гњиланског среза). Црна Гора је била под италијанском окупацијом. Западни део Македоније, источни део Црне Горе и Метохија и Косово припојени су квинслишкој творевини Великој Албанији, која је била под италијанском контролом. Јужни део Словеније припао је Италији, а северни део Немачкој. Италији су припојени и Далмација и део хрватског приморја. Мађарска је окупирала, а затим и анектирала Бачку, Барању, Међумурје, Прекомурје. Независна држава Хрватска обухватала је територију Хрватске, Босне и Херцеговине и Срема.³³

Окупационом поделом Краљевине Југославије 1941. године од стране нацистичке Немачке, фашистичке Италије и њихових сателита, Мађарске и Бугарске, нестала је са географске карте држава Југославија. Године 1945., створена је Федеративна Народна Република Југославија као социјалистичка држава (друга Југославија).

ЛИТЕРАТУРА

- Миловановић, Никола, *Војни пуч и 27. март 1941*, Просвета, Београд, 1960.
- Надовеза, Бранко, *Милан Стојадиновић: политичка, привредна и правна мисао*, Центар за митолошке студије Србије, Београд, 2007.
- Петрановић, Бранко, Зечевић, Момчило, *Југославија 1918-1988*, Тематска збирка докумената, Издавачка организација „Рад“, Београд, 1988.
- Стојадиновић, Милан, *Ни рат, ни пакт*, Отокар Кершовани, Ријека, 1970.
- Ванку, Милан, *Српско-југословенско-румунски односи кроз векове*, Стручна књига, Београд, 2005.
- Влаховић, Станиша, „Погибија краља Александра Карађорђевића у Марсељу 1934. године“, *Политичка ревија*, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2004.

---

33) Миловановић, нав. дело, стр. 175-182.

Miodrag D. Peric

FOREIGN POLICY OF THE FIRST YUGOSLAVIA 1935-1941

Resume

In its foreign policy, during the reign of Bogoljub Jevtić, the first Yugoslavia had relied on the traditional allies, France and Great Britain. The arrival of Dr Milan Stojadinović at the head of the Yugoslav government meant a turning point in the foreign policy of Yugoslavia. By carefully analyzing the important changes in Europe and the interest of protecting Yugoslavia from every potential danger, Stojadinović lead a neutral foreign policy and managed to distance himself from the old allies and connect to the Nazi Germany and fascist Italy.

The Yugoslav government Cvetković-Maček and Prince Pavle continued to lead a neutral foreign policy and got even more politically and economically connected to Germany and Italy, believing that thus they would preserve atmosphere of turbulent demonstrations of people, having the support of the Great Britain government, the conspiratorial military group lead by the general Bora Mirković and Dušan Simović, managed to dethrone the Cvetković-Maček government in a military coup. It also dethroned the regency of Prince Pavle. The underage king Petar II Karadjordjević was pronounced mature and, consequently, became the king of the state. A new government of the Kingdom of Yugoslavia was soon established, led by the general Dušan Simović. In the april war of 1941, which lasted for 12 days, the Kingdom of Yugoslavia defeated by an enemy who was more superior in terms of technological advancement and number of soldiers as well. After it had been defeated and its territory had been divided in 1941. By Germany, Italy, Hungary and Bulgaria, the Kingdom of Yugoslavia disappeared from the geographical maps of Europe and the world.

Key words: foreign policy, of the first Yugoslavia, 1935, 1941, Bogoljub Jevtić, Milan Stojadinović, Cvetković-Maček, Dušan Simović, king Alexander I Karadjordjević.

---

* Овај рад је примљен 18. 11. 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 25. 11. 2016. године.